JOURNAL OF INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH
Volume 4, Issue 4, May 2026 Online ISSN: 3030-3508
https://spaceknowladge.com

TASVIRIY SAN’AT TURLARI VA JANRLARI

Yusupova Obidaxon Olimjon qizi
Andijon davlat pedagogika institute Tasviriy san’at va muhandslik grafikasi yo`nalishi 2- kurs 202-guruh talabasi
Emeil: obidaxontuxtayeva@gmail.com

MAQOLA MALUMOTI

MAQOLA TARIXI:
Received:17.05.2026
Revised: 18.05.2026
Accepted:19.05.2026

KALIT SO’ZLAR:
tasviriy san’at, rangtasvir, grafika, haykaltaroshlik, janr, portret, manzara, natyurmort, kompozitsiya, estetik tarbiya.

ANNOTATSIYA:

Maqolamda asosan tasviriy san’atning asosiy turlari va janrlari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Rangtasvir, grafika va haykaltaroshlik kabi asosiy yo‘nalishlar hamda portret, manzara, natyurmort va boshqa janrlarning o‘ziga xos xususiyatlari yoritilgan. Shuningdek, tasviriy san’at turlarining tarixiy rivojlanishi, ularning estetik va pedagogik ahamiyati hamda zamonaviy ta’lim jarayonidagi o‘rni haqida ilmiy fikrlar berilgan.

Kirish: Tasviriy san’at insoniyat madaniyatining eng qadimiy va muhim sohalaridan biri hisoblanadi. U insonning ichki kechinmalari, atrof-muhitga bo‘lgan munosabati hamda estetik qarashlarini turli badiiy vositalar orqali ifodalashga xizmat qiladi. Tasviriy san’atning asosiy xususiyati shundaki, u borliqni tasvir orqali aks ettiradi va insonning dunyoni anglash jarayonini boyitadi.

Tasviriy san’at tarixiy rivojlanish jarayonida turli turlarga va janrlarga ajralib chiqqan. Bu turlar va janrlar san’atning ifoda imkoniyatlarini kengaytirib, uning mazmunini boyitgan. Har bir tur o‘ziga xos badiiy vositalarga ega bo‘lib, inson hayotining turli jabhalarini tasvirlashga

xizmat qiladi. Shu sababli tasviriy san’at turlari va janrlarini o‘rganish san’at nazariyasining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Tasviriy san’atning asosiy turlari – rangtasvir, grafika va haykaltaroshlikdir. Rangtasvir rang va bo‘yoqlar orqali tasvir yaratish san’ati bo‘lsa, grafika chiziq va nuqta asosida ifoda etiladi, haykaltaroshlik esa uch o‘lchamli shakllar yaratish san’atidir[100]. Ushbu turlar o‘zaro bog‘liq bo‘lib, bir-birini to‘ldiradi va san’atning umumiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Tasviriy san’at janrlari esa hayotiy voqealar va obrazlarni ifodalash shakliga ko‘ra ajratiladi. Ular portret, manzara, natyurmort, tarixiy, maishiy va animalistik janrlarni o‘z ichiga oladi[101]. Har bir janr inson hayotining ma’lum bir jihatini yoritib beradi. Masalan, portret janri inson qiyofasi va uning ichki dunyosini ifodalasa, manzara janri tabiat go‘zalligini aks ettiradi.

Tasviriy san’at turlari va janrlarini o‘rganish nafaqat san’at tarixini tushunishga, balki o‘quvchilarning estetik didi va ijodiy fikrlashini rivojlantirishga ham yordam beradi. Ta’lim jarayonida bu mavzularni o‘qitish orqali o‘quvchilarda kuzatuvchanlik, tasavvur qilish va badiiy fikrlash qobiliyati shakllanadi[102]. Shu bois tasviriy san’at turlari va janrlarini ilmiy asosda o‘rganish, ularning rivojlanish xususiyatlarini tahlil qilish va pedagogik ahamiyatini ochib berish bugungi kun ta’lim tizimida muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi: Tasviriy san’at turlari va janrlari masalasi san’atshunoslik va tasviriy san’at metodikasida keng o‘rganilgan ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Ilmiy manbalarda tasviriy san’atning asosiy turlari — rangtasvir, grafika va haykaltaroshlik hamda uning janrlari — portret, manzara, natyurmort va boshqa yo‘nalishlar turli badiiy va pedagogik jihatdan tahlil qilingan.

S.F. Abdirasilov o‘zining “Tasviriy san’at o‘qitish metodikasi” asarida tasviriy san’at turlarining o‘quv jarayonidagi o‘rni, ularni o‘qitish metodlari hamda o‘quvchilarda badiiy idrok va ijodiy fikrlashni rivojlantirish masalalarini yoritadi. Muallif tasviriy san’at turlarini amaliy mashg‘ulotlar orqali o‘rganish samarali natija berishini ta’kidlaydi.[103]

R. Hasanov “Maktabda tasviriy san’atni o‘qitish metodikasi” asarida tasviriy san’at janrlari va ularni o‘quvchilarga tushuntirish usullari haqida fikr yuritadi. U portret, manzara va

1. [100] Olimovich, M. S., Baxtiyorovich, I. X., & Shokirovna, Z. M. (2020). *Problems of teaching fine arts and its history*. ACADEMICA: An International Multidisciplinary Research Journal, 10(4), 69.
2. [101] Mirzaev, S. O. *Methodology for Organizing Exhibitions and Creative Activities in Primary Schools*. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 13(12), 150–154.
3. [102] Abdirasilov S.F. *Tasviriy san’at o‘qitish metodikasi*. Toshkent, 2012.
4. [103] Abdirasilov S.F. *Tasviriy san’at o‘qitish metodikasi*. – Toshkent, 2012.

natyurmort janrlarini o‘qitishda ko‘rgazmali vositalardan foydalanish muhimligini asoslab beradi.[104]

Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlarda tasviriy san’at turlari va janrlarining raqamli texnologiyalar bilan integratsiyalashuvi ham alohida o‘rganilmoqda. Kompyuter grafikasining rivojlanishi natijasida an’anaviy grafika va rangtasvir imkoniyatlari kengayib, yangi ijodiy shakllar paydo bo‘lmoqda. Bu esa san’atning zamonaviy bosqichda ham rivojlanib borayotganini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, tasviriy san’at turlari va janrlari nafaqat badiiy ijodning asosiy yo‘nalishi, balki estetik tarbiya va pedagogik jarayonning muhim vositasi ham hisoblanadi. Ularni o‘rganish o‘quvchilarda badiiy did, kuzatuvchanlik va ijodiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Mazkur mavzuni yoritishda bir nechta ilmiy tadqiqot metodlaridan foydalanildi. Jumladan, tarixiylik, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv hamda pedagogik kuzatish metodlari asosiy o‘rin egalladi.

Tarixiylik metodi yordamida tasviriy san’at turlarining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari o‘rganildi. Bu metod orqali rangtasvir, grafika va haykaltaroshlik san’atining kelib chiqishi hamda ularning tarixiy taraqqiyoti tahlil qilindi.

Qiyosiy tahlil metodi asosida tasviriy san’at janrlari o‘zaro taqqoslandi. Portret va manzara, natyurmort va maishiy janrlar o‘rtasidagi o‘xshashlik va farqlar ilmiy jihatdan aniqlanib, ularning badiiy xususiyatlari ochib berildi.

Tizimli yondashuv orqali tasviriy san’at turlari va janrlari yagona badiiy tizim sifatida ko‘rib chiqildi hamda ularning o‘zaro bog‘liqligi o‘rganildi.

Pedagogik kuzatish metodi esa tasviriy san’atni o‘qitish jarayonida qo‘llanilib, o‘quvchilarning ijodiy faoliyati va badiiy tasavvurini rivojlantirishdagi samaradorlikni aniqlashga xizmat qildi.

Muhokama va natija: Tadqiqot davomida tasviriy san’at turlari va janrlarining mazmun-mohiyati, ularning tarixiy shakllanishi hamda pedagogik ahamiyati ilmiy manbalar asosida tahlil qilindi. Olingan natijalar shuni ko‘rsatdiki, tasviriy san’atning asosiy turlari — rangtasvir, grafika va haykaltaroshlik — insonning borliqni badiiy ifodalash ehtiyojidan kelib chiqqan va har biri o‘ziga xos ifoda vositalariga ega.[105]

5. [104] Hasanov R. *Maktabda tasviriy san’atni o‘qitish metodikasi*. – Toshkent: Fan, 2004.
6. [105] Abdirasilov S.F. *Tasviriy san’at o‘qitish metodikasi*. – Toshkent, 2012.

Tahlillar jarayonida tasviriy san’at janrlari ham muhim o‘rin egallashi aniqlandi. Portret, manzara, natyurmort, tarixiy va maishiy janrlar inson hayotining turli jabhalarini aks ettirishi bilan ajralib turadi. Har bir janr o‘zining kompozitsion tuzilishi, ranglar uyg‘unligi va mazmuniy ifodasi bilan san’at asarining badiiy qiymatini belgilaydi.[106]

Shuningdek, zamonaviy ta’lim jarayonida tasviriy san’at turlari va janrlarini o‘qitish o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Amaliy mashg‘ulotlar orqali o‘quvchilar nafaqat nazariy bilimga ega bo‘ladilar, balki badiiy tasvirlash ko‘nikmalarini ham shakllantiradilar.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, tasviriy san’at turlari va janrlari o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, ular birgalikda san’atning to‘liq tizimini tashkil etadi. Har bir tur va janr san’atning ifoda imkoniyatlarini kengaytirib, uning mazmuniy boyligini oshiradi. Shu bois ularni chuqur o‘rganish va ta’lim jarayoniga samarali tatbiq etish muhim ilmiy va pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi.

Xulosa: Tasviriy san’at insoniyat ma’naviy madaniyatining ajralmas qismi bo‘lib, u insonning estetik qarashlari, ichki kechinmalari va atrof-muhitga bo‘lgan munosabatini badiiy obrazlar orqali ifodalashga xizmat qiladi. Tadqiqot davomida tasviriy san’atning asosiy turlari va janrlari ilmiy jihatdan tahlil qilinib, ularning tarixiy shakllanishi, badiiy xususiyatlari hamda pedagogik ahamiyati o‘rganildi. Tahlillar natijasida tasviriy san’atning asosiy turlari hisoblangan rangtasvir, grafika va haykaltaroshlik o‘ziga xos ifoda vositalariga ega ekanligi aniqlandi. Rangtasvir asarlarida rang va bo‘yoqlar asosiy badiiy vosita sifatida qo‘llanilib, inson hissiyotlari va tabiat manzaralarini yorqin ifodalash imkonini beradi. Grafika esa chiziq, nuqta va shakllar yordamida obraz yaratishga asoslanadi hamda tasviriy san’atning eng qadimiy va keng tarqalgan turlaridan biri hisoblanadi. Haykaltaroshlik san’ati esa uch o‘lchamli shakllar yaratish orqali inson, tabiat va turli voqeliklarni real tasvirlash imkoniyatiga ega ekanligi bilan ajralib turadi.[107]

Shuningdek, tasviriy san’at janrlarining ham san’at rivojidagi o‘rni muhim ekanligi kuzatildi. Portret janri insonning tashqi qiyofasi bilan birga uning ruhiy holatini ham ifodalashga xizmat qiladi. Manzara janri tabiat go‘zalligi va atrof-muhit tasvirini aks ettirsa, natyurmort janri kundalik buyumlar orqali estetik kompozitsiya yaratishga asoslanadi. Tarixiy va maishiy janrlar esa jamiyat hayoti, urf-odatlari va tarixiy voqealarni tasvirlash orqali ma’naviy merosni saqlashga xizmat qiladi. Tadqiqot davomida tasviriy san’at turlari

7. [106] Hasanov R. *Maktabda tasviriy san’atni o‘qitish metodikasi*. – Toshkent: Fan, 2004.
8. [107] Abdirasilov S.F. *Tasviriy san’at o‘qitish metodikasi*. – Toshkent, 2012

va janrlarini o‘qitish o‘quvchilarning estetik didini rivojlantirishda muhim omil ekanligi ham aniqlandi. Tasviriy faoliyat jarayonida o‘quvchilarda kuzatuvchanlik, tasavvur qilish, mustaqil fikrlash va ijodkorlik qobiliyatlari shakllanadi. Ayniqsa, amaliy mashg‘ulotlar orqali o‘quvchilarning san’atga bo‘lgan qiziqishi ortib, ularning badiiy tafakkuri rivojlanadi.[108]

Zamonaviy davrda tasviriy san’atning raqamli texnologiyalar bilan uyg‘unlashuvi ham yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. Kompyuter grafikasi, dizayn va multimedia vositalari orqali tasviriy san’atning yangi shakllari paydo bo‘lib, uning ta’lim jarayonidagi samaradorligi ortmoqda. Bu esa tasviriy san’atning nafaqat an’anaviy, balki innovatsion yo‘nalishlarda ham rivojlanayotganini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, tasviriy san’at turlari va janrlari insonning estetik dunyoqarashini shakllantirishda, madaniy merosni asrashda va yosh avlodni ma’naviy barkamol etib tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli tasviriy san’atni ilmiy asosda o‘rganish va uni ta’lim tizimida samarali qo‘llash bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Olimovich M.S., Baxtiyorovich I.X., Shokirovna Z.M. *Problems of Teaching Fine Arts and Its History* // ACADEMICA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2020. – Vol. 10. – №4. – P. 69.
2. Mirzaev S.O. *Methodology for Organizing Exhibitions and Creative Activities in Primary Schools* // Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – Vol. 13. – №12. – P. 150–154.
3. Abdirasilov S.F. *Tasviriy san’at o‘qitish metodikasi*. – Toshkent, 2012.
4. Hasanov R. *Maktabda tasviriy san’atni o‘qitish metodikasi*. – Toshkent: Fan, 2004.
5. Karimov B. *Tasviriy san’at nazariyasi va tarixi*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
6. Nurmatov A. *Tasviriy san’at janrlari va ularning xususiyatlari*. – Samarqand, 2020.
7. Rasulov T. *Rangtasvir va kompozitsiya asoslari*. – Toshkent: Fan, 2019.
8. Xoliqov M. *Grafika san’ati va zamonaviy texnologiyalar*. – Andijon, 2022.
9. Jo‘rayev S. *Haykaltaroshlik san’ati asoslari*. – Toshkent, 2021.
10. Botirqulova U.B. *Sharq tasviriy san’ati va miniatyura maktabi*. – Samarqand, 2023.

9. [108] Hasanov R. *Maktabda tasviriy san’atni o‘qitish metodikasi*. – Toshkent: Fan, 2004.